

KONDAIRA

EUSKAL-ERRIKO OLAK

Olak ziran denbora bateko burnifabrikak.

V'garren gizaldirako ba ziran Euskal-errian.

X'garren gizaldiratik aurrera artu zuten gerora izan zuten indarra ta garrantzia.

XV'garrenian ba ziran Gipuzkoa ta Bizkaian 300 (iru-reun) ola baño geiago. Ola aietatik sortutako burnia fama-tua zan bai Iberia guztian, ta Auñamenditik beste alde.

Euskal-erriko olen antzekoak ziran Kataluniako "farga" k ere. Gizaldi artan ba ziran Katalunia'ko Auñamandiko ibai zulotan 150 (eun de berrogeta amar) farga baño geiago.

Euskal-erriko oletarik eta Kataluniako fargetatik irtezen zan Kastillara zijoan burnia, Toledoko Capilla Mayorreko burni-ezia, edo ta Granadako Capilla Realekoa egiteko... Baita Toledo'ko armak ere burni orrekin egiten ziran; bai ezpata, bai mandoble, bai estokeak ere...

XIX'garren gizaldian galdu ziran olak gure errian. Olakin batera beste gauza asko ere galdu ziran eunki orretan. Burrukak ekarri ziguten ondamentia Euskal-errira...

OLA AUNDIAK

Erreka bazterretan zeuden, uraren indarraren bidez lan egiteko. Su-labea, mallu aundia ta bi aspo zituzten ola bakoitzak.

Bi kurpil edo errueda urak erabiltzen zituan. Kurpilla, berriz, mallua ta aspoak erabiltzen zituzten.

Olaren tresna guziak zurezkoak ziran, malluaren burua ta txingudia kendu ezker.

Kurpillak ematen zioten indarra ta bizkortasuna bai malluari, bai aspoeri ere. Zenbat ur pasatzen zan, ainbat indar ta bizkortasun.

Mea edo minerala burni biurtzeko, egur-ikatzarekin berotzen ziran labeak. Labearentzako aizea bi aspoak ematen zuten. Narruzko aspoak ematen zuten. Narruzko aspoak, ala ere.

Labetik ateratako burniak "agoia" zuan izana, Zikin-xamarra: errautza bai zueen geiegi. Zakar aiek kentzeko mallu aundiarekin jotzen zuten agoia.

Orrela burnia garbitu ondoren, berriz ere malluarekin jotzen zuten, berotu bat emanda gero. Burnia luzatu ta zabaldu, bear zuten eratan, merkatura eramateko.

Ola bakoitzean bi langille taldek lan egiten zuten. Talde bakoitzak bost lagun zituan ta gañera laguntzalle bat. Laguntzalle bakarra bi taldearentzako.

Taldeak alkarrekin aldatzen ziran, bata bestearen ondorena. Etenik gabe. Gau ta egun.

"Urtzailleak" zuan labearen kontu.

"Teleak", malluarena.

"Peaillea" zan bestien laguntzallea: Onek ekartzen zuan ikatza ta mea laberako. Orretaz gañera, giltza baztuen bitartez, aspoen eta malluaren bizkortasuna ta indarra, bere mende zeuden. Giltza iriki edo itxi, ieieak esaten zion erara ta modura. Zenbat ur, ainbat indar.

Mea labean sartu, berotu, burnia atera ta jo malluan: ori zan talde bakoitzaren lana. Lan ontan bostak ekiten zioten alkarrekin. Lana bukatzean, sartzen zan bigarren taldea. Laguntzallea etzan aldatzen. Onek bere deskansua, tarteka, bestien lanak libre uzten ziotenean, egin bear zuan.

Udaran, errekek agortzen ziranean, orduan ekarten zuten urterako bearko zituzten ikatz eta me edo minerala.

Ola-gizonak olan bertan zuten bizibidea. Etzuten bertatik irtezen ez gau ta ez egun. Jan da lo bertan egiten zutelarik. Bakar-bakarrik larunbata gabean irtengo ziran olatik jai arratsalderarte.

OLA TXIKIAK

Mendi gallurretan zeuden. Labea mellurik gabe. Asporik ere ez. Aizea mendi gallurrak zekarrena sartzen zuten labean tubo batzuen bitartez.

Labetatik ateratako agoia, zurezko mazo aundi batzuekin jotzen zuten, errautza ta zikiña kentzeko.

Agoi ori, gero, ola aundietara eramaten zuten, lantzeko: zapaldu, luzatu, borobildu...

Euskal-erriko olak, Katalunia'ko fargak ziran.

Agoiari "massers" deitzen zioten. Malluari, "Mall", ta olari, "farga".

X'garren eunkian Kataluniako Auñamendietan (Pirineoetan), sarkaldean, erri euskaldunak bizi ziran. Eunki orretan euskera galdu ta katalanez ikasitako ballara ba omen zan.

Euskerazko kutzuak ba ditu oraindik ere alde arrek, parte arrek.

Ez aldago iguru aietan "Valle de Aran" izeneko ballara? "Aran" itzak ez al du "Valle" esan nai?

Olak eta fargak ez ote dute jatorri berdiña.

ANES

